

УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Інна КРАСНОЩОК (Кіровоград)

У статті визначено сутнісні характеристики студентського самоврядування, розглянуто систему принципів його впровадження в сучасному ВНЗ, проаналізовано етапи становлення, розвитку та функціонування студентського самоврядування.

В статье определены существенные характеристики студенческого самоуправления, рассмотрено систему принципов его реализации в современном ВУЗе, проанализировано этапы становления, развития и функционирования студенческого самоуправления.

Ключові слова: студентське самоврядування, студентська ініціатива, принципи впровадження ідей студентського самоврядування, самоорганізація студентів.

Інтеграція України в європейський освітній простір зумовлює перебудову системи управління вищими навчальними закладами відповідно до пріоритетів Болонського процесу, де студентське самоврядування розглядається як невіддільний елемент освітньо-виховного середовища вищої школи.

Одним із принципів Болонського процесу є активна участь студентів в управлінні та у визначенні змісту і якості освіти. Зокрема у Декларації міністрів вищої освіти «На шляху до європейського простору вищої освіти» (2001) зазначено, що «залучення студентів як

компетентних, активних і конструктивних партнерів у створенні і формуванні Європейського простору вищої освіти потрібне і бажане» [1, с. 22], а в Декларації міністрів вищої освіти «Утворення європейського простору вищої освіти» (2003) наголошується, що «...студентство – повноправний партнер в управлінні вищою освітою. Міністри закликають студентство до активнішої участі в управлінні вищою освітою...» [1, с. 29]. Значимість розвитку студентської ініціативи й активності в управлінні навчальним закладом зазначено й у Законі України «Про вищу освіту» [4] та в «Положенні про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах» [5].

Утвердження демократичних принципів у системі управління вищим навчальним закладом зумовлює перегляд ролі й місця студентського самоврядування у формуванні особистості майбутнього фахівця.

Актуальність дослідження. Протягом періоду становлення студентського самоврядування, як важливого фактору

розвитку демократичних форм управління в системі вищої освіти України окреслилися певні спільні для ВНЗ тенденції його розвитку і, що не менш важливо, спільні недоліки, які потребують детального дослідження, а головне – напрацювання шляхів їх подолання на різних рівнях, починаючи від загальнодержавного і закінчуючи вищим навчальним закладом.

Метою цієї статті як складника наукового дослідження є аналіз основних підходів та визначення механізмів ефективного розвитку студентського самоврядування як каталізатора утвердження демократичних принципів в управлінні ВНЗ. Основними завданнями даної роботи є уточнення сутнісних характеристик студентського самоврядування; визначення шляхів його розвитку в умовах освітньо-виховного середовища ВНЗ; розкриття найбільш важливих принципів його впровадження з позиції сучасних вимог до підготовки соціально активної особистості майбутнього фахівця в парадигмі гуманістичного виховання.

Проблема самоврядування молоді виступала об'єктом серйозної уваги на різних етапах становлення вітчизняної освіти. Ідеї самоврядування обстоювали М. Грушевський, М. Драгоманов, О. Романович-Славатинський, І. Франко та ін. А. Макаренко не тільки теоретично обґрунтував проблему – він реалізував ідеї організації практичної діяльності колективів у колонії ім.Горького та в комуні ім.Дзержинського. 30-50-і роки ХХ ст. характеризуються занепадом самоврядування. І лише з 60-х років ХХ ст. почалося відродження цієї форми організації життєдіяльності колективу.

З кінця 90-х років ХХ ст. і до теперішнього часу можна говорити про посилення інтересу і в теорії, і на практиці до проблем організації самоврядування молоді, що навчається. Уточнення нових концептуальних передумов, визначення загальних напрямів, рекомендацій, технології формування соціально активної особистості в контексті студентського самоврядування запропоновані Департаментом вищої освіти МОН України (М.Степко, Я.Болюбаш, В.Шинкарук, К.Левківський, В.Даніленко) [7].

Досліджуючи різні аспекти виховання студентської молоді українські педагоги та психологи (А.Барбарига, І.Бачило, І.Бех, Т.Буяльська, С.Вітницька, В.Даниленко, К.Левківський, В.Оржеховська, М.Приходько, М.Сметанський, В. Шинкарук та ін.) наголошують на тому, що без максимального використання ресурсів студентського самоврядування не можна вибудувати європейську якість освіти, підготувати конкурентоспроможних фахівців, сформувати у

студентів почуття відповідальності, уміння розв'язувати соціальні, економічні та культурно-освітні проблеми.

Низка напрямів студентського самоврядування вже втілюється в практику управління вищими навчальними закладами України. Відбулися вибори студентів до вчених рад факультетів та університетів. Елементи самоврядування виявляються в різних сферах життєдіяльності студентів: в організації навчального та виховного процесу ВНЗ, в організації студентської науково-дослідної роботи, в організації побуту та дозвілля студентів. Водночас за позитивного ставлення до можливості та права впливати на діяльність адміністрації ВНЗ, факультету студенти часто залишаються пасивними, а нерідко взагалі скептично ставляться до впровадження студентського самоврядування й уважають, що самоврядування – лише модна тенденція, що воно нічого не вирішує в їхньому житті. Це засвідчує те, що реалізація ідей студентського самоврядування в освітньо-виховному просторі ВНЗ знаходиться на початковому етапі свого становлення й нерідко є декларативною.

Поняття самоврядування – це переклад грецького слова *autonomia* (*autos* – сам; *nomos* – закон), що означає право самостійного здійснення певних функцій. У найзагальнішому розумінні – автономне функціонування будь-якої організаційної системи (підсистеми), прийняття нею рішень з внутрішніх проблем [6, с. 223].

У нашому дослідженні враховано наступні загальноприйняті положення: по-перше, самоврядування базується на тих самих принципах, що й демократія (пріоритет більшості, формальна рівність, вільний вияв інтересів, загальноприйняті права і обов'язки, поєднання елементів представництва і прямого волевиявлення); по-друге, самоврядування є формою реалізації прав і свобод кожної людини; по-третє, самоврядування має спрямовувати та регулювати суспільну життєдіяльність; по-четверте, самоврядування це спосіб практичної реалізації самодіяльності, творчої ініціативи, відповідальності людей за місцем роботи, навчання або мешкання.

В «Енциклопедії освіти» за редакцією В. Кременя студентське самоврядування розглядається як «форма організації управління студентами різноманітною життєдіяльністю свого колективу на принципах свободи, рівноправності, безпосередньої участі в керівництві його справами» [3, с. 880].

«Студентське самоврядування є важливим чинником розвитку і модернізації суспільства, виявлення потенційних лідерів, вироблення у них навичок управлінської та організаторської роботи з колективом, формування майбутньої

еліти нації», наголошується в рекомендаціях Міністерства освіти і науки України вищим навчальним закладам [7, с. 4].

У «Положенні про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах» зазначено, що самоврядування у вищому навчальному закладі – це самостійна громадська діяльність студентів із реалізації функцій управління вищим навчальним закладом, яка визначається ректоратом (адміністрацією), деканатами (відділеннями) та здійснюється студентами відповідно до мети і завдання, що стоять перед студентськими колективами [5].

Сьогодні самоврядування покликане стати важливим фактором розвитку демократичних форм управління в системі вищої освіти, ключовим елементом самореалізації та волевиявлення студентів як найбільш прогресивної частини молоді. Активна участь студентів у самоорганізації свого життя в умовах навчального закладу та розв'язання питань щодо управління розширює сферу реалізації здібностей та умінь студентів, а адміністрація одержує динамічну систему зворотного зв'язку та структуру, здатну розв'язувати частину питань поліпшення умов життєдіяльності студентів більш оперативно й ефективно, оскільки краще усвідомлює їх потреби, інтереси та проблеми.

Вищезазначене та аналіз результатів проведених досліджень із наданої проблеми, в тому числі власних, дозволяють розглядати студентське самоврядування в декількох аспектах:

- *по-перше*, як форму самоорганізації студентів навчального закладу на принципах свободи, рівноправності, безпосередньої участі в управлінні життєдіяльністю студентського колективу й навчального закладу загалом, що забезпечує реалізацію прав і свобод майбутнього фахівця як людини та громадянина;

- *по-друге*, як метод (спосіб) організації життєдіяльності студентів, спрямований на створення сприятливих умов для реалізації самодіяльності, творчої ініціативи й відповідальності кожної особистості через підтримку, стимулювання, залучення студентів до різноманітної діяльності, що зумовлює формування у майбутнього фахівця активної, зацікавленої позиції щодо різних сфер життєдіяльності свого навчального закладу;

- *по-третє*, студентське самоврядування належить до управлінських явищ, відповідно є способом залучення студентів до управлінської діяльності й формування готовності в майбутніх фахівців до реалізації специфічних управлінських функцій: цілепокладання,

планування, організації, координації та контролю;

- *по-четверте*, як принцип створення та згуртування студентського колективу, який є умовою й засобом соціалізації, самоактуалізації та самореалізації студентів;

- *по-п'яте*, як компонент цілісного виховного процесу навчального закладу, особливий вид громадсько-корисної діяльності, що є важливим чинником усебічного розвитку особистості майбутнього фахівця.

Специфічні ознаки самоврядування як особливого виду громадсько-корисної діяльності полягають у тому, що воно найбільшою мірою спирається на індивідуальні особливості студента, його нахили і потреби. Опора на самоврядування у виховному процесі дозволяє особистості максимально виявити для самої себе домінуючі здібності, які у майбутньому можуть суттєво визначити весь її життєвий шлях, забезпечити ефективний розвиток фізичних, інтелектуальних і моральних якостей.

Студентське самоврядування має на меті залучити студентів до різноманітної змістовної діяльності колективу; створити умови зацікавлення студентів організаторською, управлінською, громадсько-корисною роботою; забезпечити реалізацію їхніх прав та обов'язків. Стратегічною метою студентського самоврядування є підготовка, формування особистості майбутнього фахівця до активної свідомої діяльності, участі у житті країни.

Значущість студентського самоврядування полягає в тому, що воно:

- сприяє соціалізації особистості, допомагає студентам відчутти складність соціальних відносин, сформувати соціальну позицію, виявити свої можливості в реалізації лідерських функцій;

- забезпечує виховання якостей, потрібних для подолання складностей соціального життя;

- розвиває організаторські здібності студентів, збільшуючи кількість умілих організаторів конкретних справ;

- формує почуття відповідальності;

- виховує самостійність як рису людини, її ініціативність;

- розвиває відносини взаємної відповідальності;

- сприяє самоактуалізації, здійсненню саморегулювання, самоконтролю [2, с. 250].

Успішність студентського самоврядування визначається: а) умовами діяльності студентського самоврядування, традиціями, накопиченим досвідом, інтересами студентів; б) діяльнісним підходом в організації і проведенні конкретної роботи; в) формування у студентів потреби в самоуправлінні, позитивного ставлення до нього [3, с.881].

Потреба стимулювання та підтримки розвитку студентського самоврядування у ВНЗ, безумовно, взаємопов'язана також з реалізацією гуманістичної стратегії виховання особистості майбутнього фахівця. Гуманістична парадигма виховання передбачає пріоритетність створення організаційно-педагогічних умов для розвитку індивідуальних характеристик особистості, її творчого саморозвитку, права на власну думку, самоутвердження на основі самостійних вчинків і вільного вибору життєвих цінностей та ідеалів. Залучення до діяльності щодо самоврядування і є тим сприятливим гуманістичним середовищем, в умовах якого можливий розвиток вільної, активної, відповідальної, самоцінної особистості.

Розвиток студентського самоврядування не повинен бути самоціллю. Таку діяльність потрібно здійснюватися водночас з розвитком колективу студентів академічної групи, факультету, навчального закладу. Тільки в умовах згуртованого колективу є об'єктивні передумови (сформована громадська думка, загальна доброзичлива атмосфера, традиції, спільні цілі, інтереси, потреби) для розвитку й вияву ініціативи, активності, самодіяльності студентів.

Аналізуючи розвиток студентського самоврядування у деяких вищих навчальних закладах України, фахівці в цій сфері виокремлюють низку умов, необхідних для ефективного розвитку студентського самоврядування:

- подолання формалізму в діяльності студентського самоврядування й педагогічному управлінні процесом його розвитку;

- надання студентському самоврядуванню реальних прав і обов'язків;

- залучення до органів самоврядування найавторитетніших лідерів громадської думки студентської спільноти;

- надання кваліфікованої, педагогічної допомоги органам самоврядування, навчання їх складної справи управління;

- розширення сфери діяльності студентського самоврядування і його органів з пошуком найдоцільнішої структури;

- систематичне звітування членів органів самоврядування перед колективом, що дає змогу здійснювати контроль за їхньою діяльністю, сприяє її поліпшенню, а також запобігає зловживанням становищем у колективі.

Аналізуючи минулий і сучасний досвід організації студентського самоврядування, спробуємо визначити систему принципів, опора на які дозволяє ефективно управляти цим процесом, сприяє активізації студентів у громадсько-корисній діяльності, підвищує ступінь їх участі в управлінні ВНЗ, рівень

суб'єктивного задоволення від спільної діяльності, взаємодії. Принципи в лаконічній формі визначають загальну стратегію й тактику підтримки студентського самоврядування у ВНЗ, його цілі, зміст та організаційні форми.

У нашому дослідженні ми окреслюємо сукупність наступних принципів розвитку студентського самоврядування, якими, на нашу думку, доцільно керуватися в умовах сучасного вищого навчального закладу.

- *Принцип співпраці (партнерство)* є основоположним для організації студентського самоврядування. Його реалізація передбачає дієву, добровільну участь студентів у розробці цілей і завдань оновлення та вдосконалення змісту різних сторін життєдіяльності навчального закладу (навчально-виховного процесу, науково-дослідної діяльності студентів, організації побуту та дозвілля) в тісній взаємодії з адміністрацією ВНЗ, викладачами як наставниками і партнерами в їх реалізації. За такого підходу визначальною вимогою до організації студентського самоврядування є створення умов співпраці й взаємодії викладачів та студентів у процесі спільної діяльності щодо досягнення всіх визначених перспектив. Вийти на рівень партнерства в спілкуванні і діяльності можна передусім через підготовку педагогів, студентів, представників адміністрації до відповідної взаємодії, оскільки це вимагає від партнерів високої рефлексії, усвідомлення цінності спільної діяльності та важливості спільних цілей.

- *Принцип особистісно-орієнтованого підходу* реалізує гуманістично орієнтовану концепцію виховання особистості студента й відзеркалюється відповідним чином у програмах розвитку студентського самоврядування. Керуючись згаданим принципом, необхідно надавати великого значення процедурам постійного вивчення думок, бажань, прагнень, інтересів студентів, з урахуванням яких потрібно проєктувати відповідні форми діяльності, що відповідають потребам та індивідуальним особливостям саме даного контингенту студентів навчального закладу. Це зумовлює необхідність включення інформаційно-діагностичного компонента в систему управління розвитку студентського самоврядування у ВНЗ.

- *Принцип програмно-цільового підходу* до розвитку студентського самоврядування визначає вимоги до формування змістового компонента діяльності, яка ґрунтується на студентській ініціативі. Реалізація даного принципу передбачає прийняття кількох самостійних програм громадсько-корисної діяльності, за виконання яких беруть на себе відповідальність самі студенти. Кожна із

програм відноситься до відповідної сфери життєдіяльності ВНЗ (культурно-масова діяльність, спортивно-оздоровча діяльність, організаційна діяльність, професійне навчання та інші). Програми що розробляються, зумовлені цілями всебічного особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця та сучасними суспільними вимогами до фахівця відповідної галузі. Особливістю програмно-цільового підходу до розроблення змісту діяльності студентського самоврядування є орієнтація на постійне оновлення відповідних програм та пошук нових сфер реалізації студентської ініціативи в житті навчального закладу й за його межами.

– *Принцип мотиваційного забезпечення* розвитку студентського самоврядування відбиває обумовленість його ефективності сформованістю у студентів дієвих мотивів участі в різнобічних видах громадської діяльності, усвідомленням користі її реалізації для навколишніх, свого навчального закладу та власного особистісного самоствердження.

– *Принцип професіоналізації* студентського самоврядування вказує на важливість включення до цілей, змісту, форм його реалізації професійно спрямованого компонента. Саме активність студента в громадській діяльності, спрямовану на оволодіння соціальним досвідом, пов'язаним із сферою майбутньої професійної діяльності, можна розглядати важливим засобом виховання інтересу до обраного фаху, формування професійно значимих якостей та властивостей.

– *Принцип системності та взаємозв'язку рівнів реалізації студентського самоврядування у ВНЗ* сприяє визначенню структури та можливості послідовного розвитку соціальної активності майбутніх фахівців на різних рівнях: у межах академічної групи, факультетському та загальноуніверситетському рівні, коли активна позиція студента в житті спільноти ВНЗ стає нормою його життя й постійно діючим фактором особистісно-професійного розвитку. Реалізація принципу передбачає також взаємозв'язок у розвитку повноважень студентського активу через взаємодію його органів: загальноуніверситетського (студрада, студкомітет), факультетського (студдеканат), студентського активу академічної групи.

– *Принцип диференціації* в розвитку студентського самоврядування розглядається нами організаційно-педагогічною основою для розкриття самого процесу становлення та розвитку студентської ініціативи від початкового етапу до досягнення високого рівня її розвитку. Керуючись цим принципом, необхідно розуміти різні етапи розвитку студентської ініціативи у ВНЗ (початковий,

основний, заключний) і відповідно до них диференційовано підходити до використання організаційних форм функціонування студентського самоврядування в навчальному закладі.

Реалізація ідей студентського самоврядування як компонента цілісного виховного процесу передбачає систематичну цілеспрямовану, специфічну педагогічну діяльність для стимулювання ініціативи студентів щодо самоорганізації. Сутність її в тому, що здійснення студентської ініціативи відбувається поетапно – від зародження, виникнення загального захоплення (як студентів, так і педагогів) відповідними ідеями та установками, їх сприйняття до оволодіння ними процесі навчання студентів організаційним та управлінським умінням, що дозволяє їм в подальшому здійснювати повноваження в управлінні життєво важливими справами навчального закладу на рівні досягнення запланованого результату.

Відповідно процес розвитку студентського самоврядування є багатоступеневим, що зумовлює потребу послідовної зміни цілей, змісту, форм педагогічної діяльності для управління названим процесом.

Проведене дослідження дозволило визначити наступні етапи становлення, розвитку та функціонування студентського самоврядування в умовах сучасного ВНЗ:

I етап – *цільовий* полягає в розробці загальної програми (визначення перспектив) розвитку студентського самоврядування за активної консультативної допомоги педагогів і з урахуванням ініціативних пропозицій студентів-активістів, які проявили себе лідерами, в навчальному та виховному процесі. На цьому етапі важливе значення мають діагностичні процедури, які дозволяють вивчити індивідуальні та загальні особливості студентського контингенту. Також важливо ознайомити студентів з традиціями, які склалися у ВНЗ. Результатом даного етапу є створення системи різних програм розвитку студентського самоврядування та визначення студентів, які володіють лідерськими здібностями.

На II етапі – *мотиваційно-стимулюючому* здійснюється робота щодо стимулюванню формування мотивації участі студентів у громадсько-корисній, організаційній та управлінській діяльності. В результаті очікується, що в значній частині студентів може бути сформований інтерес до організації дозвілля на ініціативному рівні, а також сформується та частина студентів, яка з готовністю поставляється до прийняття тих чи інших повноважень у самостійній організації позааудиторних заходів.

III етап – *формування структури органів студентського самоврядування та розподіл повноважень* – полягає в організації демократичних процедур вибору істинного студентського лідера. Лідерство в системі студентського самоврядування вирізняється багатством рольових позицій, зумовлених різноманітністю програм його реалізації та характеру повноважень. Найважливіший результат даного етапу полягає в тому, що до органів студентського самоврядування демократичним шляхом обираються студенти, які користуються повагою у своєму середовищі та керуються особистим інтересом та почуттям відповідальності за реалізацію конкретного напрямку громадсько-корисної діяльності та усвідомлюють цінність цієї діяльності для творчого саморозвитку й самоствердження.

IV етап – *діяльнісний* – можна назвати основним, оскільки тут починається справжня «проба сил» у реалізації студентської ініціативи при виконанні визначених цільових програм. Діяльність студентів полягає в конкретизації завдань, плануванні, проектуванні та використанні найбільш ефективних форм реалізації програм, в організації й проведенні самих студентських справ. Результатом етапу можна вважати зміцнення співпраці та взаємодії студентів й викладачів, студентів й адміністрації ВНЗ; досягнення в особистісно-професійному розвитку студентів; розкриття здібностей студентів, підвищення їх соціальної активності, формування організаційних та управлінських умінь, інтенсивне згуртування студентського колективу.

V етап – *оціночно-результативний* – передбачає підведення підсумків відповідного етапу розвитку студентського самоврядування. На цьому етапі важливо скласти діагностичну програму, згідно з якою можуть бути оцінені програми, що реалізуються, а також особистісно-індивідуальні досягнення. Також важливо встановити моменти недосконалості, недоліки, які на новому етапі необхідно

подолати. Визначається перспектива подальшого розвитку студентського самоврядування в навчальному закладі.

Дослідження теоретичних основ розвитку студентського самоврядування дозволяє встановити, що при управлінні цим процесом потрібно дотримуватися системи принципів, реалізація яких зумовлює розвиток студентської ініціативи, їх самоорганізації в сучасному ВНЗ, адекватно до нових соціальних вимог концепції гуманізації й демократизації освітнього процесу вищої школи.

Розвитку самостійності й формуванню готовності студентів до виконання громадських та особистих обов'язків, а також їх самореалізації сприятиме врахування при управлінні процесом розвитку студентського самоврядування його структури – послідовно зумовлених етапів.

БІБЛІОГРАФІЯ:

1. Болонський процес. Хрестоматія / укладачі Ю.Беляєв, О. Мішуков – Херсон: Видавництво ХДУ, 2005. – 276 с.
2. Виховна робота зі студентською молоддю: Навч.посібник /За заг. ред. Т.Ю.Осипової. – Одеса: Фенікс, 2006. – 288 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред.. В.Г.Кремень. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 20.
5. Положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах.// Інформаційний вісник. К.: Вища освіта. – 2002, № 7
6. Соціально-педагогічний словник / За ред.. В.В.Радула. – К.: «Екс об», 2004. – 304 с.
7. Студентське самоврядування як невід'ємна складова демократизації вищої школи. Укладачі: М.Ф. Степко, Я.Я. Болубаш, В.Д. Шинкарук, К.М. Левківський, В.І. Даніленко; відп. ред. М.Ф. Степко. – К.: Освіта України, 2005. – 49 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА:

Красношок Інна Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: дослідження особливостей формування соціально-професійних якостей майбутніх фахівців.